

ΕΙΚΑΣΤΙΚά

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ:	Ιωάννης Αντωνόπουλος , Ζωγράφος, Χαράκτης, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης Μαρία Δουκάκη , Ζωγράφος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ:	Αντώνης Βάος , Ζωγράφος, Επίκουρος Καθηγητής Παν/μίου Πατρών Δημήτρης Σεβαστάκης , Ζωγράφος, Λέκτορας Ε.Μ.Π. Αριστομένης Κατσούλας , Ζωγράφος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:	Απόστολος Βασιλακάκης , Ζωγράφος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:	Γεωργία Ζήση , Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ:	Γεώργιος Σιγάλας , Ζωγράφος, Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΠΟΕΡΓΟΥ:	Αργυρώ Μάρκου , Ζωγράφος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΕΞΩΦΥΛΛΟ:	Θεόδωρος Πάντος , Ζωγράφος
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:	ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ. Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
	«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»
	Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου Αντώνιος Σ. Μπομπέτης Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
	Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου Γεώργιος Κ. Παληός Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.	

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΜΑΚΕΤΑΣ,
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΑΛΛΑΓΩΝ ΒΑΣΕΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ,
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ / Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Ιωάννης Αντωνόπουλος Μαρία Δουκάκη

ΕΙΚΑΣΤΙΚά

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
----------	---

1^Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΜΟΡΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΘΕΜΑ 1: Το φως και οι φωτοσκιάσεις	10
1.1.α. Το φως μέσα από την επιστήμη	10
1.1.β. Το φως και οι σκιές	11
1.2.α. Το φως και οι φωτοσκιάσεις στη ζωγραφική	12
1.2.β. Το φως σε άλλες τέχνες	13
1.3. Το φως και οι σκιές στα έργα ζωγραφικής	14
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ – ΓΛΩΣΣΑΡΙ	17
ΘΕΜΑ 2: Ο όγκος μέσα από τον τόνο και το χρώμα	18
2.1. Η οπτική αντίληψη του όγκου	18
2.2. Πώς έχει αποδοθεί η τρίτη διάσταση στη ζωγραφική	19
2.3. Έλληνες ζωγράφοι του 20ου αιώνα	22
2.4. Σχεδίαση απλών γεωμετρικών στερεών	24
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ	25
ΘΕΜΑ 3: Ο χώρος και το βάθος	26
3.1. Πραγματικός και ζωγραφικός χώρος	26
3.2. Ιστορική διαδρομή στην αρχιτεκτονική	27
3.3. Ο χώρος στη μοντέρνα τέχνη	30
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ – ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	31
ΘΕΜΑ 4: Κίνηση, ένταση και δυναμική	32
4.1.α. Τι είναι η κίνηση, η ένταση και η δυναμική	32
4.1.β. Η κίνηση στην τέχνη	32
4.1.γ. Πώς λειτουργούν τα σημεία, οι γραμμές και τα σχήματα μέσα στο χώρο	33
4.1.δ. Χρώμα και τόνος	34
4.2. Μια διαδρομή στην ιστορία της τέχνης	35
ΥΛΙΚΑ – ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΓΛΩΣΣΑΡΙ – ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	38
ΘΕΜΑ 5: Η δομή και η σύνθεση	40
5.1.α. Τι είναι η δομή και η σύνθεση του έργου	40
5.1.β. Σύνθεση σημείων, γραμμών και σχημάτων πάνω στην επιφάνεια	41
5.1.γ. Οι βασικές αρχές της σύνθεσης	45
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ – ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	49

2^Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΘΕΜΑ 1: Σχέδιο γραφιστικής, αφίσα και έντυπο	50
1.1. Καλές και Εφαρμοσμένες τέχνες	50
1.2.α. Σχέδιο γραφιστικής	51
1.2.β. Η διαδικασία σχεδιασμού μιας ιδέας	52
1.2.γ. Σχεδίαση γραμμάτων	53
1.3. Έντυπο	54
1.4. Αφίσα	55
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ – ΓΛΩΣΣΑΡΙ – ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	57
ΘΕΜΑ 2: Βιομηχανικός σχεδιασμός	58
2.1. Τι είναι ο βιομηχανικός σχεδιασμός	58
2.2. Ιστορία του βιομηχανικού σχεδιασμού	59
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ	61

ΘΕΜΑ 3: Σχεδιασμός ενδύματος και μόδα	62
3.1. Ο ορισμός και η καταγωγή του ενδύματος	62
3.2. Σχεδίαση του ενδύματος	63
3.3. Ιστορική διαδρομή του ενδύματος και η μόδα	63
3.4. Η μεταμφίεση και το θεατρικό κοστούμι	65
3.5. Υλικά και τεχνικές για την κατασκευή κοσμημάτων	66
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ	67

3^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

ΘΕΜΑ 1: Φωτογραφία	68
1.1.α. Η φωτογραφική μηχανή	68
1.1.β. Πώς δημιουργείται η φωτογραφία	68
1.1.γ. Το φως στη φωτογραφία	68
1.1.δ. Οι τεχνικές της φωτογραφίας	70
1.2. Οι εφαρμογές και η θεματολογία της φωτογραφίας	71
1.3. Ιστορική διαδρομή της φωτογραφίας	72
1.4. Πώς χρησιμοποιείται η φωτογραφία στη ζωγραφική	73
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ – ΓΛΩΣΣΑΡΙ	75
ΘΕΜΑ 2: Βίντεο και Ηλεκτρονικός Υπολογιστής	76
2.1. Ο κινηματογράφος και το βίντεο	76
2.2. Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και η ψηφιακή εικόνα	79
2.3. Βιντεοτέχνη (Video Art)	80
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ	81

4^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΘΕΜΑ 1: Αφηρημένη Τέχνη - τα μη παραστατικά έργα	82
1.1. Τι είναι η Αφηρημένη Τέχνη (Αφαίρεση)	82
1.2. Οι δυο κατευθύνσεις της αφαίρεσης	84
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ	87
ΘΕΜΑ 2: Ασαμπλάζ, παρεμβάσεις στο χώρο	88
2.1. Ζωγραφίζοντας και κατασκευάζοντας έργα με αντικείμενα	88
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ – ΓΛΩΣΣΑΡΙ	93
ΘΕΜΑ 3: Ομοιότητες και διαφορές των Καλών τεχνών	94
3.1. Τέχνη, καλλιτέχνης και έργο	94
3.2. Αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική	95
α. Τα χαρακτηριστικά και η γλώσσα τους	95
β. Οι δυνατότητες και οι περιορισμοί τους	96
γ. Οι σχέσεις μεταξύ των τεχνών	97
3.3. Το σχέδιο και η χαρακτηριστική	98
3.4. Η τέχνη μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	99
ΕΡΓΑΣΙΕΣ – ΥΛΙΚΑ	101

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	102
--	------------

«η εικόνα αξίζει όσο χίλιες λέξεις»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η τέχνη δεν είναι μόνο δημιουργία όμορφων και εκφραστικών καλλιτεχνημάτων αλλά και διαδικασία μέσω της οποίας διερευνούμε το περιβάλλον και τον εαυτό μας. Είναι η αντανάκλαση της δράσης και των πεποιθήσεών μας και αποτελεί κομμάτι του πολιτισμού μας. Η συμμετοχή στη διαδικασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας μας προσφέρει εμπειρίες και γνώσεις, καλλιεργεί την επικοινωνία μας με τους άλλους ανθρώπους και μας δίνει τη δυνατότητα αναγνώρισης των συναισθημάτων και των ικανοτήτων μας.

Με το μάθημα των Εικαστικών γνωρίζουμε τις Εικαστικές Τέχνες, οξύνουμε την παρατηρητικότητά μας και αναπτύσσουμε την κριτική μας ματιά. Μαθαίνουμε να διακρίνουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των έργων τέχνης, να διαμορφώνουμε προσωπικές απόψεις γύρω από τα έργα και τους δημιουργούς και να απολαμβάνουμε την καλλιτεχνική δημιουργία τόσο με το μυαλό μας όσο και με τις αισθήσεις μας.

Το βιβλίο των Εικαστικών ασχολείται με τη δημιουργία έργων τέχνης και την αισθητική τους. Η ύλη του συνδυάζει θεωρία και πράξη και κατανέμεται σε 4 διδακτικές ενότητες:

Η 1^η ενότητα αναλύει Μορφικά Στοιχεία της εικαστικής γλώσσας.

Η 2^η ενότητα παρουσιάζει Εφαρμοσμένες Τέχνες και χρηστικά έργα.

Η 3^η ενότητα αναφέρεται στους τρόπους που οι Νέες Τεχνολογίες χρησιμοποιούνται από τις εικαστικές τέχνες και τη σύγχρονη δημιουργία.

Τέλος, η 4^η ενότητα επεκτείνεται σε Σύγχρονες Μορφές Εικαστικών Τεχνών και ολοκληρώνεται με τη θεωρητική προσέγγιση των ομοιοτήτων και των διαφορών των Καλών Τεχνών αλλά και του ρόλου τους στη διαμόρφωση του ανθρώπινου πολιτισμού.

Αξίζει να προσεγγίσουμε το φαινόμενο της τέχνης με την αθωότητα του παιδιού, το ερευνητικό βλέμμα του επιστήμονα αλλά και το ανοιχτό πνεύμα των μεγάλων καλλιτεχνών.

«Η αντίληψη είναι και σκέψη, η λογική είναι και διαίσθηση, η παρατήρηση είναι και ανακάλυψη.»

P. Αρνχάιμ

1.1.α. Το φως μέσα από την επιστήμη

Κάθε αντικείμενο γίνεται ορατό με το φως, γιατί αντανακλά ένα μέρος της ακτινοβολίας της φωτεινής πηγής, ενώ απορροφά την υπόλοιπη (Εικ. 1).

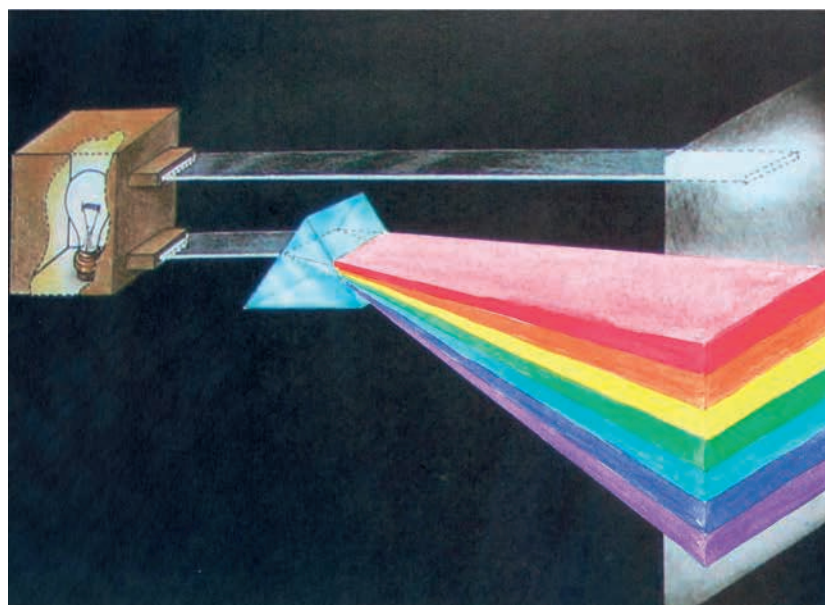
Οι αρχαίοι Έλληνες στοχάστηκαν πολύ γύρω από το φως. **Οι Πυθαγόρειοι** στα τέλη του 5^{ου} αιώνα π.Χ. πίστευαν ότι κάθε ορατό αντικείμενο εκπέμπει ένα συνεχές ρεύμα σωματιδίων. **Ο Αριστοτέλης** (384-322 π.Χ.) πίστευε ότι το φως διαδίδεται με κάποια μορφή κυμάτων. Τόσους αιώνες μετά, οι δυο αυτές θεωρίες, λίγο-πολύ τροποποιημένες, εξακολουθούν να λαμβάνονται υπόψη.

Ο Άγγλος φυσικός **Νεύτων** το 1666 ανακάλυψε **το χρωματικό φάσμα**. Σε ένα σκοτεινό δωμάτιο, πέρασε μέσα από ένα **πρίσμα** μια λεπτή δέσμη λευκού φωτός και ρίχνοντας τις ακτίνες που βγήκαν από το πρίσμα επάνω σε μια οθόνη είδε το φάσμα των χρωμάτων: κόκκινο, πορτοκαλί, κίτρινο, πράσινο, μπλε, βαθύ μπλε και βιολέ, δηλαδή **τα 7 χρώματα της ίριδας**. Ύστερα πέρασε τις έγχρωμες δέσμες μέσα από ένα άλλο πρίσμα τοποθετημένο ανάποδα, με αποτέλεσμα να παραχθεί πάλι το αρχικό λευκό φως (Εικ. 2).

Ο Αϊνστάιν το 1905 απέδειξε ότι η κυματική θεωρία είχε ατέλειες και μίλησε για τα φωτόνια, δηλαδή τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται το φως. Με μια πολύπλοκη θεωρία που λέγεται κβαντομηχανική, οι επιστήμονες απέδειξαν ότι το φως δεν είναι παρά το μικρό, ορατό τμήμα του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος, το οποίο έχει κυματικά και σωματιδιακά χαρακτηριστικά. Με τη βοήθεια αυτής της «ορατής ενέργειας» μεταδίδεται στο ανθρώπινο μάτι η ομορφιά του σύμπαντος.

1. Η ανάκλαση του φωτός.

2. Το πρίσμα.

1.1.β. Το φως και οι σκιές

Το φως κάνει ορατά τα αντικείμενα και το περιβάλλον μας. Οι σκιές είναι αδύναμα φώτα και είναι δυο ειδών: οι σκιές επάνω στο αντικείμενο (κύριες) (Εικ. 3) και οι σκιές που δημιουργούνται από το αντικείμενο και πέφτουν σε μια άλλη επιφάνεια (προσπίπτουσες) (Εικ. 4).

Πειραματιστείτε με το σώμα σας και τη σκιά σας καθώς περπατάτε σε ένα σκοτεινό δρόμο που φωτίζεται κατά διαστήματα από τα φώτα στις κολώνες. Τι σχέση έχει η σκιά με την κατεύθυνση του φωτός;

Με το φως και τις σκιές αντιλαμβανόμαστε το σχήμα, τον όγκο, το ανάγλυφο και το χρώμα των αντικειμένων.

Η απόσταση της πηγής του φωτός από τα αντικείμενα και η κατεύθυνση του φωτός δημιουργεί τις φωτεινές και τις σκιερές επιφάνειές τους, με αποτέλεσμα να αντιλαμβανόμαστε τον προσανατολισμό τους, την απόστασή τους από εμάς αλλά και τις μεταξύ τους αποστάσεις.

Η ποιότητα του φωτός αλλάζει την εικόνα του κόσμου. Στο φως του πρωινού τα αντικείμενα φαίνονται συνήθως διαυγή και καθαρά, στο φως του μεσημεριού εκτυφλωτικά με έντονα κοντράστ, ενώ στο φως του δειλινού αποπνέουν μια ήρεμη γλυκύτητα.

Το είδος του φωτός, δηλαδή το φως του ήλιου, του κεριού ή το τεχνητό φως (άσπρο, χρωματιστό, μαλακό ή έντονο) δημιουργεί άλλοτε σκληρή αίσθηση (Εικ. 5) και άλλοτε απαλή (Εικ. 6).

5. Βαν Γκογκ, «Ο σπορέας», 1888, λάδι σε μουσαμά.

6. Μιλέ, «Ο εσπερινός», 1877, λάδι σε μουσαμά.

1.2.α. Το φως και οι φωτοσκιάσεις στη ζωγραφική

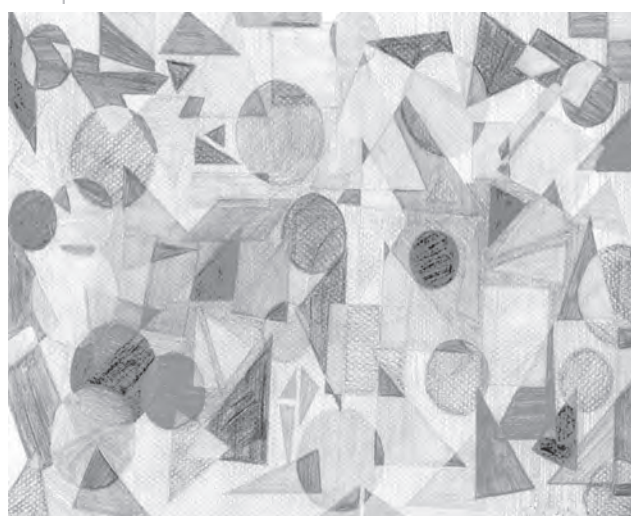
7.

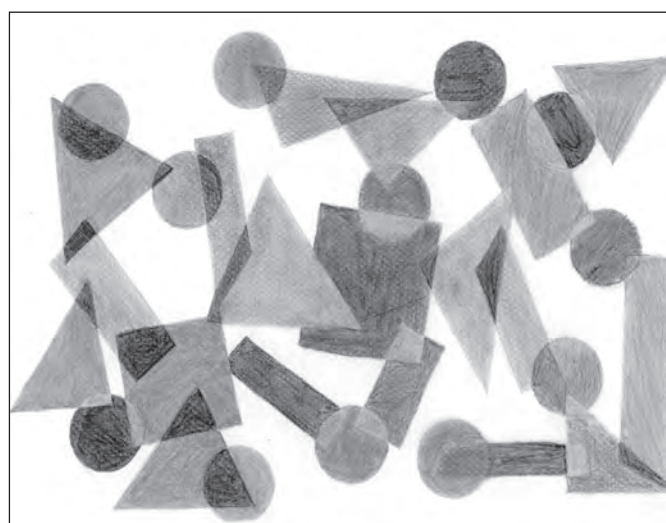
8.

9.

10. Άσκηση μαθητή επάνω στην τονική αρμονία.

11. Άσκηση μαθητή επάνω στην τονική αντίθεση.

Η αλληλεπίδραση φωτός-σκιάς στα αντικείμενα απασχολεί κάθε ζωγράφο που θέλει να αναπαραστήσει τον κόσμο που βλέπει.

Τα φωτεινά αντικείμενα δίνουν την εντύπωση ότι είναι πιο κοντά από ό,τι τα σκιερά και έτσι δημιουργείται **η αίσθηση του βάθους** (Εικ. 7).

Η κατεύθυνση του φωτός σε συνδυασμό με τη σκιά του αντικειμένου δίνουν **την αίσθηση του όγκου και της πλαστικότητας***. Έτσι, ένα πρόσωπο που φωτίζεται κατά μέτωπο με δυνατό φως φαίνεται επίπεδο (Εικ.8), ενώ όταν φωτιστεί από το πλάι αποκτάει πλαστικότητα (Εικ. 9).

Το φως έχει πολλές διαβαθμίσεις από την έντονη φωτεινότητα ως το σκοτάδι και δημιουργεί **την τονική κλίμακα** όλων των χρωμάτων.

Ο ρόλος του φωτός στη σύνθεση του έργου είναι σημαντικός, αφού ανάλογα με τον τρόπο που χρησιμοποιείται μπορεί να δημιουργήσει **τονικές αρμονίες** (Εικ. 10) ή **αντιθέσεις** (Εικ. 11).

Πού συνηθίζουμε να χρησιμοποιούμε τονικές αρμονίες και πού τονικές αντιθέσεις στην καθημερινή μας ζωή;

1.2.β. Το φως σε άλλες τέχνες

Το φως και οι σκιές παίζουν ενεργό ρόλο στην αρχιτεκτονική και τη γλυπτική, αφού τα έργα τους είναι τρισδιάστατα και η κάθε επιφάνειά τους δέχεται το φως διαφορετικά. Το απαλό ανάγλυφο και οι όγκοι των γλυπτών αναδεικνύονται με το φως και τις σκιές, που δημιουργούν άλλοτε απαλούς τόνους και άλλοτε έντονες αντιθέσεις (Εικ. 12). Στα κτίρια το φως προβάλλει τα μέρη που εξέχουν, ενώ με τις σκιές υπαινίσσεται το χώρο (Εικ. 13).

Στον κινηματογράφο, το θέατρο και το χορό δημιουργείται δραματική ένταση όταν, ενώ κάποιος στέκεται στο σκοτάδι, ξαφνικά στρέφεται επάνω του μια δέσμη φωτός. Έτσι, η αντίθεση φωτός-σκιάς χρησιμοποιείται για να αιχμαλωτίσει την προσοχή του θεατή (Εικ. 14).

Στο θέατρο σκιών* οι επίπεδες φιγούρες ρίχνουν τις σκιές τους επάνω στο τεντωμένο και φωτισμένο πανί. Οι φιγούρες παρουσιάζονται καθαρά όταν βρίσκονται πολύ κοντά στο πανί, ενώ όταν απομακρυνθούν από αυτό θολώνουν (Εικ. 15).

Σκεφθείτε πώς μπορείτε να παίξετε με τη σκιά σας και δημιουργήστε έτσι έναν θεατρικό αυτοσχεδιασμό.

12. Σύμπλεγμα της Δήμητρας και της Περσεφόνης, από το ανατολικό αέτωμα του Παρθενώνα.

13. Ο Παρθενώνας, 447-432 π.Χ.

14. «Ο Πλούτος» του Αριστοφάνη, παράσταση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου το 1980.

15. Παράσταση από το Θέατρο Σκιών του Σπαθάρη το 1962.

1.3. Το φως και οι σκιές στα έργα ζωγραφικής

Το φως και οι σκιές αξιοποιήθηκαν με διαφορετικούς τρόπους από τους καλλιτέχνες διαφορετικών εποχών. Οι πρωτόγονοι ζωγράφοι αναπαριστούσαν τα ζώα με το περιγράμμα, τα φωτεινά και τα σκιερά τους μέρη (Εικ. 16).

Στα ελληνικά αγγεία οι τονικές διαβαθμίσεις αξιοποιήθηκαν για να αναδείξουν κυρίως τη διαφορά της φιγούρας από το φόντο (Εικ. 17).

Στις τοιχογραφίες της ελληνιστικής περιόδου (Εικ. 18) και στις τοιχογραφίες της Πομπηίας (Εικ. 19) οι ζωγράφοι, στην προσπάθειά τους να αποδώσουν την πραγματικότητα, χρησιμοποίησαν τις φωτοσκιάσεις για να δημιουργήσουν την αίσθηση της πλαστικότητας και του χώρου.

16. Σπηλαιογραφία από το Λασκό της Γαλλίας, 30000-12000 π.Χ.

17. Τμήμα αττικού αμφορέα, ερυθρόμορφου ρυθμού, 6ος αι. π.Χ.

18. «Η αρπαγή της Περσεφόνης», τοιχογραφία από το βασιλικό τάφο στη Βεργίνα, 336 π.Χ.

19. «Αχιλλέας και Βρισηίδα», τοιχογραφία από την Πομπηία, 1ος αι. π.Χ.

Το φως και οι φωτοσκιάσεις

Ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι (Φλωρεντινός ζωγράφος, γλύπτης, εφευρέτης και θεωρητικός της τέχνης, 1452-1519) αναζητώντας την τελειότητα στην αναπαράσταση του χώρου αλλά και στην ογκοπλαστική παρουσίαση των μορφών του, παράλληλα με την προοπτική, χρησιμοποίησε **το κιαροσκούρο** (φωτοσκίαση), τεχνική που βασίζεται στην αξιοποίηση της αντίθεσης φωτός-σκιάς, με τα φωτεινά χρώματα να σκουραίνουν μονοχρωματικά (Εικ. 20).

Αργότερα, οι **ζωγράφοι του Μπαρόκ** εκμεταλλεύτηκαν το κιαροσκούρο και ζωγράφιζαν κυρίως με έντονες αντιθέσεις ανάμεσα σε σκούρα και ανοιχτά χρώματα, χωρίς ενδιάμεσους τόνους. Με τις έντονα φωτισμένες μορφές ενίσχυσαν το δραματικό στοιχείο της αφήγησης στα έργα τους (Εικ. 21).

Ο Ρέμπραντ (Ολλανδός ζωγράφος και χαράκτης, 1606-69) χρησιμοποίησε το φως με **συμβολικό τρόπο**. Κάποιοι πίνακές του παρουσιάζουν μια σκοτεινή σκηνή, στην οποία εισχωρεί μια δέσμη φωτός. Φωτισμένη από ψηλά, η ζωή στη γη χάνει τη σημασία της και γίνεται μια ταπεινή, σκιερή κοιλάδα, εξαρτημένη από την ανώτερη «αληθινή ύπαρξη», που φαίνεται να βρίσκεται ψηλά. Σε άλλους πίνακες η φωτεινή πηγή βρίσκεται μέσα στο έργο, οπότε η σκηνή φωτίζεται «εσωτερικά» και η ατμόσφαιρα του έργου αλλάζει. Οι μορφές αντανακλούν το φως, μετατρέπονται οι ίδιες σε φωτεινές πηγές, μοιάζουν σαν να εξαυλώνονται και να αποκτούν ανώτερη δύναμη (Εικ. 22, 23).

20. Ντα Βίντσι, «Η Παναγία και το Θείο Βρέφος με την Αγία Άννα», 1501-16.

21. Καραβάτζιο, «Αποκαθήλωση», 1602-03.

22. Ρέμπραντ, «Η Αγία Οικογένεια τη νύχτα», 1645, (λεπτομέρεια).

23. Ρέμπραντ, «Ο καλλιτέχνης ως Άγιος Παύλος», 1661.

Το φως και οι φωτοσκιάσεις

24. Τέρνερ, «Ξεφόρτωμα κάρβουνου στο σεληνόφως», 1835. Στα τοπία του Τέρνερ το θέμα είναι το ίδιο το φως, που «διαλύει» στιδήποτε συμπαγές μέσα στη φύση και κάνει τον πίνακα μαγικό.

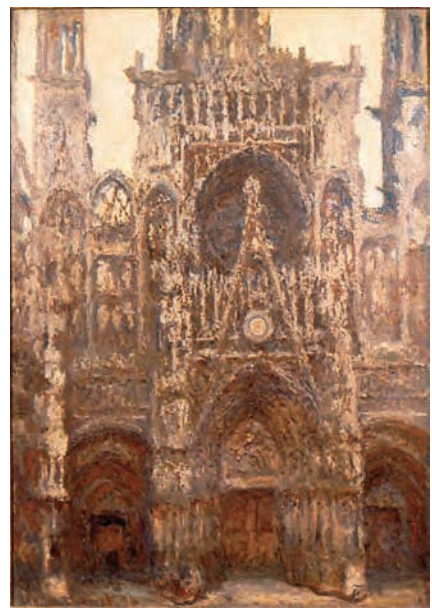
25. Μπράκ, «Ο ζωγράφος και το μοντέλο του», 1939.

Τόσο οι ζωγράφοι της Αναγέννησης όσο και οι κατοπινοί τους εφάρμοσαν τη λεγόμενη **ατμοσφαιρική προοπτική**, μια τεχνική με την οποία οι φωτοσκιάσεις χρησιμοποιήθηκαν έτσι ώστε τα μακρινά στοιχεία του έργου να παρουσιάζονται αχνά, θολά ή σκιασμένα και τα κοντινά στοιχεία καθαρά (Εικ. 24).

Οι Ιμπρεσιονιστές* ενδιαφέρθηκαν για το φως, κυρίως στην φύση, και τις αλλαγές του στη διάρκεια της ημέρας. Απέδωσαν το φως και τις σκιές με μικρές πινελιές από καθαρά χρώματα. **Ο Κλοντ Μονέ** (Γάλλος, 1840-1926) παρατήρησε ότι το χρώμα ενός αντικειμένου και της σκιάς του επηρεάζονται έντονα από το φως και επομένως η οπτική του εντύπωση μεταβάλλεται. Θέλησε λοιπόν να καταγράψει τη μεταβολή του φωτός επάνω στα αντικείμενα, ανάλογα με την εποχή, τον καιρό και την ώρα (Εικ. 26, 27, 28).

Στα **κυβιστικά έργα*** το φως και η σκιά χρησιμοποιήθηκαν ως δυνάμεις αντίθετες μεταξύ τους και όχι για να απεικονίσουν την πραγματικότητα (Εικ. 25).

Ποια ώρα της ημέρας νομίζετε ότι αποδίδει το κάθε έργο στις εικόνες 26, 27, 28 και τι αίσθησή σας μεταδίδει;

26. 27. 28. Μονέ, «Ο καθεδρικός της Ρουέν», 1894.